

Natuur in de IJsseldelta

Een zeearend in de buurt!

door Henk Dorgelo

Foto: Staatsbosbeheer/Ruben Smit.

Inleiding

Die hele winter kregen we hem maar niet voor de lenzen van onze verrekijker of telescoop. Veel vogelliefhebbers hadden de in onze omgeving overwinterende zeearend al wel gezien, maar ons was dat maar niet gelukt. We hadden de moed al opgegeven toen we in maart - de zeearend was vast al verdwenen naar noordelijke streken, dachten we - over het fietspad langs het Drontermeer in de richting van Elburg reden. Opeens zagen we een grote roofvogel over het water komen aanvliegen. Tot onze grote verrassing bleek het een zeearend te zijn. Het leek wel of hij was ingehuurd door de VVV, want eenmaal boven ons gekomen, bleef hij een hele tijd rondjes cirkelen. Wat konden we hem mooi bekijken! Zo dicht bij ons in de buurt was een zeearend nog nooit geweest. Maar wat deed deze indrukwekkende roofvogel in onze contreien? Ik zal proberen om dat hierna voor u uit de doeken te doen.

Haliaeetus albicilla

De Latijnse naam van de zeearend kan worden vertaald als 'witstaartige zeearend'. Haliaeetus is een latinisering van een Grieks woord dat zeearend betekent en dat zowel voor de zeearend als de visarend wordt gebruikt. Albicilla zou afgeleid zijn van een Latijns woord dat 'wit worden' betekent. Dat is wel erg toepasselijk, want de witte eindband van de staart komt pas bij de volwassen vogels in hun vijfde of zesde levensjaar voor.

De Duitsers noemen hem Seeadler, en de Engelsen White-tailed Eagle.

Andere Nederlandse (streek)namen voor de zeearend zijn onder meer: zeeadelaar, ganzenarend, eendoder, visgier, geelkop, witkoppige arend en beenbreker. Een naam die in de vogelaarswereld veelvuldig gebruikt wordt, is 'vliegende deur', maar die naam doet geen recht aan deze majestueuze vogel. Hij vliegt echt niet als een stijve plank!

Kenmerken

De zeearend is een van de grootste roofvogels van Europa; een volledig uitgegroeid exemplaar ervan zou zelfs wel eens de grootste kunnen zijn. De lengte (van kop tot staart) varieert tussen 77 en 92 centimeter, terwijl de spanwijdte ligt tussen 200 en 245 centimeter, dus bijna tweeënhalve meter. Het is een vrij donkerbruine vogel die, naargelang de leeftijd vordert, lichter van kleur wordt. Daarbij zijn de witte staart, de lichte kop en de grote gele snavel van de volwassen vogel opvallende kenmerken. Dat volwassen kleed krijgen ze na ongeveer vijf jaar, terwijl de lichte kop en de lichtgele iris pas na acht tot tien jaar een goed kenmerk zijn. Jonge vogels zijn sterker getekend: zij hebben op de buik en de rug lichtere veren met donkerbruine toppen, ook hebben zij nog geen witte eindband aan de staart. De zeearend wordt - zoals ik hiervoor al memoreerde - wel met een vliegende

Een jonge (in 2007 geringde) zeearend.
Foto: Staatsbosbeheer.

deur vergeleken vanwege zijn rechthoekige, overal even brede vleugels. Dan vallen ook de sterk gevingerde uiteinden van de vleugels op. Tijdens het jagen worden korte glijperiodes afgewisseld met snelle vleugelslagen. In verhouding tot het lichaam lijkt de wigvormige staart erg kort. Vooral tijdens de vlucht maakt deze vogel een geweldige indruk op de toeschouwer.

Biotoop en voedsel

De zeearend is altijd in de buurt van water te vinden. Hij leeft langs zee-kusten, maar ook bij zoetwatermeren en rivieren met bossen in de omge-ving. Hij jaagt op grote vissen (zalmen en karpers) en vogels (ganzen, een-den, futen, duikers, meeuwen, sneeuwhoenders en meerkoeten). Ze kun-nen een prooi lang achtervolgen; meerkoeten worden net zo lang achterna gezeten tot ze te moe zijn om nog onder water te duiken. Grote mantel-meeuwen maken ook wel gebruik van die jachtmethode. Ook jagen zeea-renden soms op sneeuw hazen, lammeren en jonge zeehonden.

Ze vreten echter ook aas, bijvoorbeeld van konijn, haas, muskusrat, of half-ontdoode, vastgevroren vis. Bij de Oostvaardersplassen kun je ze in de wintermaanden vinden bij het kadaver van een ree of een edelhert. Ze vol-gen ook wel vissersschepen voor het visafval dat overboord wordt gegooid.

Broeden

Zeearenden maken een enorm nest van takken op rotswanden of in bomen. Dat nest wordt ieder jaar weer opgehoogd, zodat je wel nesten van twee meter hoog kunt aantreffen. Ze kunnen al vanaf hun derde levensjaar gaan

Foto: Staatsbosbeheer.

broeden, maar meestal duurt het wat langer voordat ze zich voortplanten. Er worden één tot drie eieren gelegd. Daarna volgt een broedtijd van onge-veer veertig dagen, waarna de eieren uitkomen. De jongen blijven zo'n acht tot tien weken op het nest, waar ze door hun ouders gevoerd worden. Hoewel de eieren vaak al in februari worden gelegd, duurt het wel tot de herfst voor de jonge zeearenden zelf-standig hun eigen voedsel kunnen vinden. Ze worden dus nog een hele tijd (bij)gevoerd door hun ouders.

Voorkomen

De zeearend is vooral te vinden in het noordelijke en centrale gedeelte van Eurazië, van Groenland tot Japan. De populatiegrootte is onge-

Foto: Staatsbosbeheer.

veer 11.500 paren. Hoewel de zeearend een stand- en trekvogel is, blijven trekbewegingen - vooral van jonge vogels - meestal beperkt tot zwerftochten op zoek naar open water of voedselrijke gebieden. Bij hoge uitzondering verdwaalt er wel eens één tot in de tropen.

De zeearend leefde vroeger in heel Europa, maar op een gegeven moment was hij vrijwel overal door de mens uitgeroeid. De laatste jaren gaat het echter weer goed met de verspreiding van de zeearend. In veel landen van Noord-Europa is een behoorlijke populatie aanwezig; de oorzaak daarvan moet gezocht worden in het verbod op bepaalde giftige bestrijdingsmiddelen in de landbouw en in de bescherming van broedgebieden. Toch kan men de zeearend niet met rust laten: in

november van het vorige jaar werd in Groningen een vergiftigde zeearend gevonden! Het is wel bekend dat de meeste jagers absoluut niet van roofvogels houden, maar dat sommige 'weidevogelbeschermers' (hier worden de daders gezocht) zover zouden gaan dat ze de roofvogelstand bedreigen, dat had tot nu toe niemand verwacht.

Tegenwoordig zijn de hoogste dichtheden van zeearenden te vinden langs de kust van Noorwegen en in de landen rond de Oostzee, waar overigens nog veel vervuiling is door chemische en verouderde industrieën.

In verschillende landen zijn zeearenden, met wisselend succes, via herintroductieprojecten uitgezet; onder andere in Schotland, Israël en Tsjechië.

Nederland

Aanvankelijk was het Wereld Natuur Fonds van plan om ook in Nederland zeearenden uit te zetten, maar men zag daar - na felle discussies tussen voor- en tegenstanders van herintroductie - definitief vanaf, toen bleek dat de populatie bij onze Duitse burens zich sterk uitbreidde en daardoor de

Foto: Staatsbosbeheer/Ruben Smit.

kans dat de zeearend zich spontaan in Nederland zou vestigen behoorlijk was toegenomen.

Zoals uit vondsten is gebleken, kwam de zeearend plusminus 4000 vóór Christus al in Nederland voor, maar of hij hier ook heeft gebroed, is onzeker. Hij was en is echter wel bekend als overwinteraar in vogelrijke gebieden. Daar trekken ze veel bekijks van vogelliefhebbers, die zich al jaren afvragen wanneer er nu eens een paartje blijft overzomeren. Er is in Nederland wel plaats voor deze krachtige roofvogel, die zich aan het einde van een voedselketen bevindt.

En eindelijk, in het voorjaar van 2006, beginnen twee zeearenden in de Oostvaardersplassen met het bouwen van een nest, en komen daar tot broeden. De herkomst van het mannetje van dit paar is niet bekend, maar het vrouwtje is in 2003 in Duitsland geringd. Dat is dan - sinds mensenheugenis - het eerste broedgeval in ons land. Er vliegt één jong uit, dat vanwege de kwetsbaarheid van dit broedgeval niet wordt geringd. Overigens wordt dit jong daar nog regelmatig gesignaleerd.

Ook in het jaar 2007 wordt door hetzelfde zeearendenpaar, op hetzelfde nest, een jong grootgebracht. Het totale, zeer interessante, broedproces is dan via een webcam op het internet te volgen. In 2008 werden twee jongen geboren, een mannetje en een vrouwtje, maar op een ander nest, waar geen webcam in de buurt was.

Ijsseldelta

In Overijssel wordt de zeearend na 1970 jaarlijks als wintergast of als doortrekker waargenomen. Gerritsen en Lok typeren hem voor de Ijsseldelta als doortrekker en wintergast in zeer klein aantal. In de jaren twintig van de vorige eeuw werd de zeearend regelmatig gezien langs de kust van het Kampereiland, terwijl hij in de periode tussen 1946 en 1955 vrijwel iedere winter aan het Zwarte Meer kon worden waargenomen. Daarna zijn er een poos geen waarnemingen van zeearenden bekend, maar na 1970 worden ze van tijd tot tijd weer gezien in onze omgeving. De laatste jaren zijn er zeker iedere winter weer één of meer exemplaren te zien in de Ijsseldelta. Boven het Ketelmeer, het Vossemeer en het Drontermeer wordt regelmatig een zeearend waargenomen, terwijl ook de eendenkooi in de polder Oosterwolde wel met een bezoek wordt vereerd.

De Vogelwerkgroep van de Natuurvereniging Ijsseldelta doet momenteel onderzoek naar het voorkomen van de zeearend, die dus gedurende steeds langere perioden in onze omgeving overwintert. Op vaste dagen en plaatsen wordt door leden van de werkgroep in de wintermaanden gepost en wordt informatie verzameld over: tijd en plaats van de waarneming, (geschatte) leeftijd en individuele kenmerken, gedrag, eventuele prooien en roestplaatsen. Gezien de biotoop rondom Kampen is er wel plaats voor deze enorme roofvogel: water en voedsel zijn ruim voorhanden, en bomen om te broeden ook. Wie weet wordt er op het Keteleiland, eiland de Zwaan, of op één van de andere eilanden in de randmeren nog eens een webcam geplaatst om een broedgeval te kunnen volgen!

Literatuur

- Blok, H. en H. ter Stege, *De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis*. Leidschendam 1995
- Gerritsen, G.J. en J. Lok, *Vogels in de Ijsseldelta*. Kampen 1986.
- Jonge, M. de, *De vliegende deur: wetenswaardigheden over de zeearend in Nederland en Europa*. Appelscha 2001.
- Jonsson, L., *Vogels van Europa*. Baarn 8ste druk 2003.
- Schelhaas, H., e.a., *Vogels in Overijssel*. Zwolle 1984.
- Suetens, W., *Dagroefvogels van Europa*. 1986.
- Voous, K.H., *Atlas van de Europese Vogels*. 1960.
- Voous, K.H. en H.J. Slijper, *Roefvogels en Uilen van Europa*. Leiden 1986.